

leşmeli olarak radyoya devam etti. Bu arada İstanbul Belediye Konservatuarı İcra Heyeti'nde ve İstanbul Belediye Konservatuarı Tarihî Türk Müsiki Eserlerini Tasnif ve Tesbit Heyeti'nde görev yaptı. Bu çalışmalarını daha sonra icra heyeti şefliği, tasnif ve tesbit heyeti başkanlığıyla sürdürdü. Radyodaki sözleşmesi, 27 Mayıs 1960 İhtilali'nden sonra İstanbul Radyosu kumandanının emriyle 1 Haziran 1960 tarihinde feshedilince İstanbul Radyosu ile ilişkisi kesildi. Gerek İstanbul gerekse Ankara radyolarında ayrıca klasik koro şefliklerinde de bulunan Refik Fersan 13 Haziran 1965'te vefat etti ve Zincirlikuyu Mezarlığı'na defnedildi.

Son devrin en ünlü müsikîşinasları arasında yer alan Refik Fersan icracılığı, bestekârlığı ve hocalığı ile tanınmıştır. Haftanın belli günlerinde müsikî toplantılarının yapıldığı Hekimbaşı Behçet Efendi Yalısı'nda Leon Hancıyan, Tanbûrî Cemil, Enderunlu Hâfız Hüsnü, Lavtacı Andon, Neyzen Aziz ve Hakkı Dede, Yeniköylü Hasan Efendi, Rahmi Bey, Lemi Atlı gibi müsikîşinasları tanıma imkânı buldu. Önceleri bir süre ud çalmaya çalıştıysa da daha sonra tanbura döndü. On iki yaşında iken Tanbûrî Cemil Bey'den almaya başladığı tanbur derslerine 1913 yılına kadar devam etti. Bu arada Leon Hancıyan'dan Hamparsum notasını öğrendi, usul ve nazariyat dersleri aldı. Beste denemelerine Mısır'da iken başlamışsa da esas çalışmalarına 1920'den sonra ağırlık vermiştir. Bestelediği ilk sözlü eser güftesi Fuzûlî'ye ait, "Beni candan usandırdı cefâdan yâr usanmaz mı?" mısraı ile başlayan kürdîli-hicazkâr şarkı (1909), ilk saz eseri de fahte usulündeki şehnaz-büselik peşrevidir.

Köklü ve sağlam bir müsikî bilgisi yanında edebiyata olan derin vukufunu bestelerinde sezmeğe mümkündür. Mevlî âyini, ilâhi, peşrev, medhal, saz semâisi, sirto, marş, taksim, kâr-ı nâtık, kârçe, beste, semâi ve şarkı gibi Türk müsikîsinin hemen her formunda kendi ifadesine göre 400'ün üzerinde eser veren Refik Fersan, özellikle saz eserlerinde ortaya koyduğu orijinal ve sağlam melodik yapı ile dikkati çekmektedir. Aynı zamanda iyi bir lavta sanatçısı olmakla birlikte bilhassa tanburda devrin ileri gelen üstatları arasında yer almıştır. Birçok plağa tanburu ile taksim, peşrev ve saz semâisi formunda eserler doldurmuş, çok sayıda ünlü sanatçıya

sazı ile eşlik etmiştir. Gerek yurt içinde gerekse yurt dışında, eşi kemeçe sanatçısı Fâhire Hanım'la birlikte Münir Nurettin Selçuk'a refakat ettikleri konserler, müsikîşinasların hâfızalarında derin izler bırakan icralar olarak daima anılagelmiştir. Tanburda Cemil Bey ekolünün en önemli temsilcileri arasında sayılır. Saz eserlerinde Cemil Bey'in etkisi görülmekle beraber üslup sahibi bir sanatkar olarak temayüz etmesini bilmiştir. Genç sanatkar adaylarına Oscar Wilde'in, "Sanat taklidin başladığı yerde sona erer" sözünü hatırlattıktan sonra gerçek sanatkarın her şeyden önce kendine mahsus bir tavır ve üslup sahibi olmasını bilmesi gerektiğini söylemesi onun bu konudaki çalışmalarında en mühim ölçüsü olmuştur. Nağme ve duygu zenginliğiyle bezendiği gibi ayrıca halk kültürünün inceliklerini de taşıyan eserlerinde geleneklere bağlılığın yanı sıra yenilikçi bir üslup sezilmektedir. Saz eserleri içinde acem-kürdî, rast ve şedd-i araban peşrevleri, rast medhal, nikrîz ve sultânîyegâh saz semâileri Türk müsikîsinin seçkin eserleri arasında yer almıştır. Güfte-beste uyuşması ve güfte taksimatı onun eserlerinde en olgun şekline kavuşmuştur.

Müsikî nazariyatı çalışmaları ile de tanınan Refik Fersan, Türk müsikîsinin son zamanlarda tamamen unutulmuş eski makamlarından selmek makamını yeniden canlandırmaya gayret etmiş, bu makamdaki âyin-i şerif, beste, yürük semâi ve saz semâisi bestelemiş, ayrıca sultânî-büselik adını verdiği yeni bir makam tertip etmiştir. Dârülelhan'daki görevi esnasında dört bölümlük bir tanbur metodu ile müsikî nazariyatı kaleme almış, ancak bu eserler daha sonra kaybolmuştur. Ayrıca Şam'da bulunduğu sırada yazdığı bir başka nazariyat kitabı da kayıptır. Diğer taraftan aruz kalıplarının Türk müsikîsi usullerine uygulanması konusunda bir çalışma başlattığı, ancak bunu bitiremediği söylenmektedir. Gerek İstanbul gerekse Ankara radyolarında birçok sanatkarın yetişmesinde büyük rolü olan Refik Fersan Hamparsum notasını çok iyi bildiği için eski müsikî eserlerini inceleme imkânı bulmuş, İstanbul ve Ankara radyoları ile İstanbul Belediye Konservatuarı'nda bulunduğu yıllarda çeşitli külliyyatlar üzerinde çalışarak Hamparsum'la yazılmış birçok eseri Batı notasına çevirmek suretiyle Türk müsikîsi repertuarına büyük hizmet etmiştir.

Tasavvufî da ilgilenen ve Arûsiyye tarikatına mensup olan Refik Fersan son derece nazik ve mütevazî bir İstanbul efendisi, aşırı derecede hassas bir kişiliğe sahip iyi bir müsikî hocaları idi.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnülemin, *Hoş Sadâ*, s. 244-247; Mustafa Rona, *Yirminci Yüzyıl Türk Müsikîsi*, İstanbul 1970, s. 364-373; İbrahim Kalyon, *Refik Fersan*, İstanbul 1982; Mehmet Nazmi Özalp, *Türk Müsikîsi Tarihi-Derleme*, Ankara, ts. (TRT Müzik Dairesi Başkanlığı yayınları), I, 98, 100; II, 116-119; Murat Bardakçı, *Refik Bey... Refik Fersan ve Hatıraları*, İstanbul 1995; Baki Süha Ediboğlu, "Fersan Ailesi Arasında", *Radyo Mecmuası*, sy. 34, Ankara 1944, s. 16-17; a.mlf., "Refik Fersan, Fahire Fersan", *Radyo Haftası*, sy. 19, İstanbul 1950, s. 31-32, 47; "Üstad Refik Fersan", *TMD*, sy. 8 (1948), s. 12; Halil Can, "Fersanları Uğurladık", a.e., s. 4; Baha Kayserilioğlu, "Fersanlar", a.e., sy. 37 (1951), s. 8-11, 32; Enver Ayas, "Refik Fersan Vefat Etti", *MM*, sy. 208 (1965), s. 104-105, 125; Sadı Yaver Ataman, "Bir Kayb'ın Arkasından", a.e., sy. 209 (1965), s. 141-142; Avni Anıl, "Ölümünün Altıncı Yılında Refik Fersan", *Musiki ve Nota*, sy. 20, İstanbul 1971, s. 20-23; Orhan Nasuhioğlu, "Ölümünün 8. Yıldönümünde Üstad Refik Fersan'ı Anarken", *MM*, sy. 285 (1973), s. 4-8; a.mlf., "Refik Fersan'ın Hatırasına", *MM*, sy. 392 (1982), (Bestekârlar Özel Sayıları, nr. 5), s. 12-13; Ruşen Ferit Kam, "Tanbûrî Refik Fersan", a.e., s. 4-5; "Fersan, Refik", *TA*, XVI, 265; Fersan (Refik), *İst.A*, X, 5693-5694; Öztuna, *BTMA*, I, 290-292.

NURİ ÖZCAN

FERİD EFENDİ

(1866-1929)

Son devir Osmanlı müderris ve şeyhlerinden.

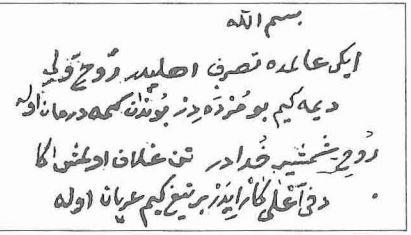
Trabzon'a bağlı Çaykara kazasının Yesilalan köyünde doğdu. Asıl adı İbrâhim Hakkı'dır. Yazılarında bazan Ferîdâzâde İbrâhim Hakkı imzasını kullanmasına rağmen yöresinde daha çok Ferîdâ Efendi diye tanınır. Doğum tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber altmış üç yaşlarında vefat ettiğine göre 1866 yılında doğduğu söylenebilir. Fakir bir aileye mensup olduğundan çocukluğunda bir süre çobanlık yaptı. Daha sonra üstün bir zekâyâ sahip bulunduğunu farkederek bazı âlimlerin telkiniyle yörenin müderrislerinden Huşolu Numan Efendi'den İslâmî ilimleri tahsil etmeye başladı. Küçük yaşına rağmen her yıl ramazan ayında civar illere giderek vaazlar veriyor, heyecanlı konuşmalarıyla kalabalık cemaatlerin ilgisini çekiyordu. Tahsiline devam ederken Trabzon yöresindeki bazı illerde kısa süreli imamlık görevlerinde

bulundu. İcâzet aldıktan sonra İstanbul'a gitti ve ramazan ayında Ayasofya Camii'nde vaazlar verdi. Seyahati sırasında tanıştığı Kondulu Yüsf Şevki Efendi ile İstanbul'da buluştu ve Süleymaniye'deki Gümüşhânevî Tekkesi'ne gidip Ahmed Ziyâeddin Efendi'yi ziyaret etti. Tekkeye girerken tasavvufa intisap etme niyeti olmamasına rağmen orada Yüsf Şevki Efendi'den tarikat dersi almaya başladı. Memleketine döndükten sonra köyünde bir medrese kurdu ve çeşitli aralıklarla burada kırk yıl müderrislik yaparak 300'ü aşkın öğrenciye icâzet verdi. Of'ta müftülük, Samsun İdâdisi'nde öğretmenlik yaptı. Okuyan öğrencilerin askerlikten muaf tutulması için kurulan komisyonlarda görevlendirildi. İşgal sırasında Ruslar'ın yağmalayıp Bayburt'tan Tiflis'e götürdükleri kitapların geri alınması için Şark ordusu kumandanı Kâzım Karabekir Paşa'ya yazdığı mektuptan anlaşıldığına göre Gümüşhânevî Ahmed Ziyâeddin adına Of, Rize ve Bayburt'ta kurulan vakıf kütüphanelerinin mütevelliliği görevini de yürütmüştür.

Ferşad Efendi bir taraftan müderrislik yaparken diğer taraftan tasavvufia meşgul oldu. Şeyhinin kızıyla evlenerek aralarındaki irtibatı kuvvetlendirdi. Daha sonra İstanbul'a gidip Gümüşhânevî Tekkesi'nde postnişin olan İsmâil Necâtî Efendi'nin yanında halvete girdi ve hilâfet mertebesini elde etti. Bu arada hacca da giden Ferşad Efendi, İsmâil Necâtî Efendi'den sonra Gümüşhânevî Tekkesi'nin postnişinliğine getirilmesine rağmen "şöhret âfettir" diyerek bu görevi benimsemedi ve ömrünün sonuna kadar memleketinde tedris ve irşad faaliyetlerine devam etti. Mehmet Zahit (Kotku)

Efendi'nin halifelerinden olan torunu Ahmet Ferşat'ın naklettiğine göre Cumhuriyet'in ilânından sonra Mustafa Kemal Paşa ile iki defa karşılaştı. İlkinde "reisü'l-ulemâ" sıfatıyla dinî konularda onunla tartıştı. İkincisinde ise şapka giymenin câiz olmadığına ilişkin fetvasından dolayı Trabzon'a celbedildi ve Atatürk'e şapka giyenin kâfir olacağına dair fetva verdiğini çekinmeden söyledi. Son dönemlerinde yürüyemeyecek hale gelmesine rağmen irşad faaliyetlerinden geri kalmamış, hatta müridlerinden Hopşeralı müderris Poyrazzâde Dursun Efendi onu sırtında taşıyarak yakın köylerde yapılan icâzet merasimlerine götürmüştür. 3 Eylül 1929 tarihinde vefat etti ve Yeşilalan'daki medresesinin yanına defnedildi.

Çok defa günde bir bardak sütle veya sadece kahvaltı ile yetindiğinden 35 kilo ağırlığında nahif bir bünyeye sahip olan Ferşad Efendi'nin, İslâmî ilimlere vukufu ve müderrislikteki başarılarıyla tanınmakla beraber, Yeşilalan'daki medresesinde bulunan kütüphanesi bütünüyle kaybolduğundan eser yazıp yazmadığı bilinmemekte, dolayısıyla görüşlerini belirleme imkânı bulunmamaktadır. Onun belirgin vasfı, inandığı şeyleri tâviz vermeden nefsinde uygulayan ve bunu herkese telkin eden bir âlim olmasıdır. Hakkında söylenenlerden anlaşıldığına göre ilmi şahsiyetinde tasavvufî cephesi önemli bir yer tutar. "İki âlemde tasarruf ehlidir rûh-ı velî / Deme kim bu mürededir bundan kime dermân ola / Ruh şemşir-i Hudâ'dır ten gılâf olmuş ana / Dahi a'lâ kâr eder bir tiğ kim ur-yân ola" beyitlerinde de söylediği gibi evliya ruhlarının iki âlemde de tasarruf sahibi olduğunu kabul eder. Müridlerin-

Ferşad Efendi'ye ait, kendi el yazısı ile yazılmış tasavvufî bir şiir (Y. Şevki Yavuz özel arşivi)

ce hakkında birçok menkıbe anlatılan Ferşad Efendi, toplumun kültür değişimine uğradığı hassas bir dönemde Trabzon yöresinde, hatta Karadeniz bölgesinin büyük bir bölümünde halkın dinî hayatı üzerinde unutulmaz tesirler bırakmış bir müşid ve müderristir. Tesirleri ölümünden sonra da devam etmiştir. Çaykara'da müderris ve müşid Hasan Râmi Yavuz, Of'ta Çalekli Dursun Feyzi Güven, yine Of'ta ünlü kıraat âlimi Mehmet Rüstü Aşıkutlu, Suluo'va'da daha çok irşad faaliyetleriyle bilinen kayınbiraderi Ali Yücel, Samsun'da Açıkbaş diye tanınan Ömer Efendi ona mensup olan önemli kişiler arasında yer alır.

BİBLİYOGRAFYA :

Haşim Albayrak, *Of ve Çaykara*, İstanbul 1990, s. 76-77 (bu madde Ferşad Efendi'den intikal eden özel belgelere, torunu Ahmet Ferşat ve müridlerinden Ali Yücel'in naklettiği şifahî bilgilere dayanılarak yazılmıştır).

YUSUF ŞEVKİ YAVUZ

FERVE

(bk. KÜRK).

FERVE b. AMR

(فروة بن عمرو)

Ferve b. Amr (Âmir) b. en-Nâfire el-Bünânî el-Cüzâmî en-Nüfâsî (ö. 12/633 [?])

Hz. Peygamber'e müslüman olduğunu bildiren Rum valisi.

Ferşad Efendi'nin istiklâl Savaşı sırasında Kâzım Karabekir Paşa'ya yazdığı mektup (Y. Şevki Yavuz özel arşivi)

